

MIEKE DINGS

TUSSEN TENT EN VILLA HET VAKANTIEPARK IN NEDERLAND 1920 - NU

Rotterdam (naio10 uitgevers) 2015, 544 pp.,
ills. in kleur en z/w, ISBN 978 94 6208 074 4, € 39,50

De rode draad in het proefschrift waarop cultuur- en architectuurhistorica Mieke Dings in april 2015 promoveerde aan de Technische Universiteit Delft is gebaseerd op een hypothese die afkomstig is uit de sociologie. In de decennia na de Tweede Wereldoorlog verklaarden sociologen die onderzoek deden naar de vrijetijdscultuur de steeds massaler verschijnende vakantieaccommodaties als een reactie op stedelijke omgevingen in die tijd. Meer nog dan het hotel of het pension was het verblijf in een vakantiepark in de natuur een populair alternatief voor de stedelijke thuisomgeving. De parkbezoekers hadden behoefte aan een ontspannen leven in sociaal of gezinsverband in de natuur, en de parken zijn zowel een alternatief voor als een reactie op de alledaagse woonomgeving, is de hypothese. Dings noemt socioloog Dean MacCannel, die in de jaren zeventig als een van de eersten de motieven voor massale vakantietrek onderzocht, en brengt ook Nederlandse sociaal-cultureel onderzoekers zoals Jaap Lengkeek en Theo Beckers naar voren. In de inleiding, waarin zij haar methode uitlegt, gaat Dings slechts kort in op het theoretische kader. Zij verantwoordt de invalshoek door te stellen dat in de geschiedschrijving over landschap, stedenbouw of architectuur nauwelijks onderzoek voorhanden was over het vakantiepark, terwijl vanuit de sociologie wel veel onderzoek was gedaan naar vrijetijdsbeleving. Er bestaan wel enkele studies naar projecten van individuele ontwerpers, zoals Gerrit Rietveld en Willem Wisning, en over de Sporthuis Centrum-complexen van Jaap Bakema is veelvuldig gepubliceerd, maar een geschiedenis van de ruimtelijke ontwikkeling van het vakantiepark in Nederland was nog niet geschreven. Na honderd jaar bepalen die parken, waarvan ons land er meer dan 1500 telt, met soms honderden huisjes per complex, een groot deel van het landschap.

Het proefschrift is het resultaat van een langdurig

onderzoek dat Dings startte als uitwerking van haar afstudeeronderzoek aan de Rijksuniversiteit Groningen, dat beperkt was tot Center Parcs. Zij voerde het uit naast haar werk als zelfstandig onderzoeker en in dat opzicht zal ook haar tekst- en onderzoeksbijdrage aan *Dorp+ Handreiking Dorpseigen uitbreiden* (2008) een relevant kader zijn geweest. Dings heeft op basis van veel nieuw archiefonderzoek een helder betoog geschreven. Behalve de traditionele architectuurtijdschriften als *Bouw*, *Bouwkundig Weekblad* en *Wonen-TA/BK* heeft ze ook systematisch de in de architectuurgeschiedenis doorgaans genegeerde *De Kampioen*, *Kampeerkampioen*, *Rekreatie* en *Recreatie* als primaire bronnen geraadpleegd. Naast de openbare (gemeentelijke en nationale) archieven kreeg zij ook toegang tot de particuliere archieven van de ondernemers van grote vakantieparken als Center Parcs en Landal Green Parks. In de verantwoording van haar methode stelt Dings dat zij allereerst op basis van de genoemde tijdschriften een inventarisatie heeft uitgevoerd naar de belangrijkste makers van het vakantiepark, dat zij in haar inleiding definieert als een complex met minimaal vijf huisjes die voor vakantieverblijf zijn bestemd en herkenbaar zijn door een samenhangende vormgeving en op een omheind terrein staan. Uit die inventarisatie kwamen directe makers naar voren (ondernemers en ontwerpers) en indirecte makers (overheden en organisaties). Vervolgens achterhaalde Dings op basis van aanvullend archiefonderzoek welke ideeën die makers hadden, en hoe die zich verhielden tot de ideeën uit de sociologie. Dat resulteerde in een door haar beschreven periodisering in de bouw van vakantieparken van drie fases: 1920-1960, 1960-1980, 1980 tot heden. In de handelseditie van het proefschrift zijn tussen de hoofdstukken aparte casestudies uitgelicht, die kenmerkend zijn voor de periode. Gedurende honderd jaar veranderde het vakantiepark als ruimtelijk

ontwerp drastisch, zo blijkt uit Dings' betoog, en ze verklaart waarom.

In de eerste fase van het vakantiepark (1920-1960) voert Dings een amalgaam op van initiatieven en uiteenlopende motieven waaruit de vakantieparken geleidelijk zijn ontstaan. De auteur schenkt aandacht aan socialistische jeugd kampen (Arbeiders Jeugd Centrale), een woningbouwvereniging die haar huurders een vakantieverblijf biedt (Zomers Buiten), maar ook aan boeren die bijverdienen ('s zomers schuren beschikbaar stellen), burgers die zelfbouw plegen in het landschap (waardoor verrommeling optreedt), of ondernemers die inspelen op de behoefte van de markt (met standaardbouwpakketten) en daarmee op onge-reguleerde wijze de eerste stappen zetten. Dit lijkt willekeurig, maar dat het goed gekozen typerende thema's zijn blijkt uit vergelijking met onderzoek naar het ontstaan van vakantiekolonies en openluchtscholen rond 1920, waar zwakke kinderen gedurende korte periode in de natuur verblijven, eveneens als alternatief voor de thuissituatie (D. Broekhuizen, *Openluchtscholen in Nederland*, 2005). Bij de eerste verblijven werd de recreatie het verblijf in de natuur gekoppeld aan sociale gezamenlijkheid. Aan het hoofd van een kamp stond de kampeider die toezag op de sociale functie van het verblijf zoals in Saxenheim in Vierhouten (1925). De meeste huisjes zijn eenvoudig van hout of van baksteen met een zadeldak en zijn klein en primitief ingericht. In de jaren dertig nemen steeds meer grote bedrijven (Den en Duin, Graancoöperatie De Toekomst in Norg) of bijvoorbeeld kerkelijke instellingen (Het Grote Bos, Nederlands Hervormde Kerk, 1952) het initiatief om de parken te stichten, voor hun werknemers of leden. Architecten spelen eveneens op de trend in en ontwikkelen demontabele standaardhuisjes die ze als houten bouw pakket aan de man proberen te brengen (Gerrit Rietveld, 1937). Vanwege dreigende wildgroei en het succes van de vakantieparken zien gemeenten zich geconfronteerd met een ruimtelijke opgave en gaan geleidelijk steeds meer op lokaal niveau regulerend optreden door middel van bestemmingsplannen, vergunningverlening en bouwverordeningen. Door het aanwijzen van terreinen stimuleren ze zelfs de realisatie van nieuwe parken, betoogt Dings.

Tussen 1960 en 1980 treedt schaalvergroting op en worden de vakantieparken luxer. De verblijven zijn nog steeds klein, maar ze krijgen een tussenverdieping, een zitkuil of een open haard, ontworpen door architecten als Gert Boon en Cees Baars. Aan de gemeenschapsruimte, die als eetzaal, recreatieruimte en bijeenkomstruimte functioneert, worden extra voorzieningen toegevoegd zoals bowlingbaan, golfslagbad, solarium, sauna en speelhal. Het verblijf in de natuur treedt naar de achtergrond vanwege een weersafhankelijk verblijf in het overdekte zwembad. Architect Bakema liep voorop in pogingen om het zwembad te transformeren tot een 'subtropisch zwem-

paradijs' (De Eemhof, Zeewolde, 1976-1980). De natuur wordt een decor en de planning van de vakantieparken wordt volwaardig onderdeel van recreatieplanning. Landelijke instellingen als de Rijksdienst voor het Nationale Plan en de ANWB stellen nota's op waarin de planning van vakantieparken cruciaal onderdeel is voor de organisatie van de recreatiebehoefte van de bewoners van sterk groeiende steden.

Vanaf 1980 veranderen de doelstellingen bij de bouw van nieuwe parken van welzijnsgericht naar economiegericht. Vanaf die jaren signaleert Dings de omschakeling naar themaparken, waarin niet meer het verblijf in de natuur centraal staat noch opvoeding of een sociaal verbindend doel, maar vermaak de overhand heeft gekregen in een wereld die volledig wordt gemaakt. Het ministerie van Economische Zaken stimuleert parken vanwege de economische voordelen van (internationaal) toerisme. In de jaren tachtig kijken ontwerpers voor de thematisering eerst naar uitheemse voorbeelden zoals de mediterrane wereld in Port Zélande aan de Brouwersdam (vanaf 1987 uitgevoerd naar ontwerp van de bekendste 'vakantieparkenarchitect' Matthijs Zeelenberg), later meer naar regionale landschappen en historische dorpen. Nieuwe landschappen worden speciaal gecreëerd (wetlands, gegraven waterlopen), en historische steden dienen als voorbeeld voor bijvoorbeeld Esonstad aan het Lauwersmeer in Friesland, gebouwd vanaf 2005. Nog steeds kan het vakantiepark beschouwd worden als alternatief voor de thuisomgeving. Maar de parken zijn door de thematisering naar de ontwikkelmodellen van de 'echte' stad toegesloten, en verleiden tot permanente bewoning. Dat thema van gedoogde permanente bewoning komt in het slothoofdstuk aan bod, waarin Dings voorstelt om de praktijk van bewoning door onder meer seizoenarbeiders, starters op de woningmarkt en de verloedering van de oudere parken aan te pakken door het instellen van een fonds, waarbij enerzijds parken geüpgradet worden en andere juist afgebroken.

Tussen tent en villa is een proefschrift dat door de vormgeving en de toegankelijke formuleringen niet alleen nieuwe kennis ontsluit voor de vakgemeenschap, maar ook geschikt is voor een breder publiek. De illustratiekeuze sluit hierbij aan: Dings plaatst talloze primaire bronnen zoals krantenartikelen, wervingsbrochures, ansichtkaarten, naast de meer gebruikelijke wetenschappelijke bronnen als ontwerp tekeningen. Ze heeft een goed oog voor de totaalopzet van de complexen door de analyse van landschappelijk, stedenbouwkundig, architectonisch en interieurontwerp. Een van de meest overtuigende aspecten hiervan is hoe ze aantoonde op welke manieren talloze organisaties betrokken zijn bij de fabricage van dit onderdeel van de gebouwde omgeving. Elk hoofdstuk (fase) begint met de grote schaal van de nationale organisaties en de ontwikkelingen in de wet- en regelgeving en het

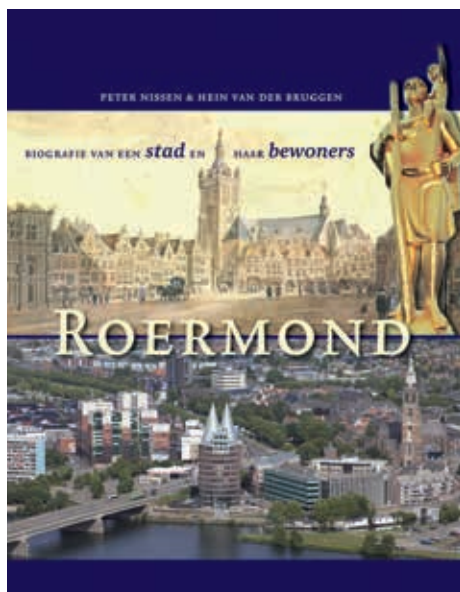
beleid, zodat heel goed wordt aangetoond hoe naast de ontwerpers (architecten, stedenbouwkundigen, landschapontwerpers) ook overheden als de Rijksdienst voor Nationaal Plan en gemeenten en organisaties als de ANWB gezamenlijk dit onderdeel van het recreatielandschap in Nederland hebben vormgegeven. Vervolgens worden kenmerkende projecten thematisch besproken. Door het begrip van de krachten die op verschillende schaalniveaus op de ruimte inwerken, heeft de studie dezelfde helderheid als Gerrie Andela's proefschrift over de geschiedenis van de ruilverkavelingen (*Kneedbaar landschap, kneedbaar volk*, 2000).

Natuurlijk zijn er kanttekeningen te plaatsen, die zijn overigens ondergeschikt en betreffen vooral het slot. Dings beschrijft, analyseert en interpreteert helder. Maar de conclusie, in het proefschrift 'tot slot' genoemd, waarin de drie hoofdstukken elk tot een pagina zijn samengevat, aangevuld met een pleidooi voor de omgang met vakantieparken in de toekomst, is wel heel bondig uitgevallen (p. 477-483). De hypothese om vanuit de sociologische constatering de complexen te analyseren is vruchtbaar gebleken. Maar de geschiedenis van het vakantiepark is óók interessant omdat Dings de internationale context in haar betoog opneemt. Als tijdens het ontstaansproces een internationaal voorbeeld aantoonbaar een rol speelt is dat benoemd, zoals de Engelse Butlinparken of de invloed van de Sea-ranch uit de Verenigde Staten, waardoor dit aspect fragmentarisch in het boek aan bod komt. Het zou interessant zijn geweest als Dings op een meer sa-

menhangende wijze op de internationale contextualisering van de Nederlandse situatie was ingegaan. Ook zou de auteur in de conclusie nog hebben kunnen reflecteren op de sociologische invalshoek. Daarbij zou ze meer verbanden hebben kunnen leggen met onder meer bijvoorbeeld de stadssociologische surveys naar de reguliere woonbuurten, zoals die in de jaren vijftig opkwamen binnen de stedenbouwkundige discipline, waar bijvoorbeeld socioloog Jozef Haverda betrokken was bij het ontwerp van de woonwijken De Heuvel en Prinsenhof in Leidschendam-Voorburg (J.L. Haverda, *Sociologisch rapport voor de gemeente Leidschendam*, 1968). Maar wellicht is gekozen voor inperking om te voorkomen dat de publicatie te uitgebreid werd en dit meer gepast is als vervolgonderzoek.

Met dit proefschrift over het vakantiepark is overtuigend nieuwe kennis toegevoegd over de ruimtelijke geschiedenis van het recreatielandschap in de twintigste eeuw in Nederland. De onderzoeker laat zien hoe in de loop van honderd jaar vakantieparken en nieuwe woonomgevingen naar elkaar zijn gegroeid. *Tussen tent en villa* is letterlijk misschien een eerste 'schets' van de geschiedenis van vakantieparken, zoals Dings in haar inleiding bescheiden formuleert (pag. 15), maar inhoudelijk is de lijvige publicatie (544 pagina's) een gedegen wetenschappelijk uitgewerkt onderzoek dat als naslagwerk uitstekend dienstdoet en ook een lust is om te lezen.

DOLF BROEKHUIZEN

PETER NISSEN EN HEIN VAN DER BRUGGEN

ROERMOND BIOGRAFIE VAN EEN STAD EN HAAR BEWONERS

Maaslandse monografieën, serie groot formaat, deel 12, Hilversum (Verloren) 2014, 670 pp., ill. in kleur en z/w, ISBN 978 90 8704 192 2, € 35,00

Roermond was een van de laatste middelgrote steden van Nederland waarvan in recente decennia nog geen stadsgeschiedenis was geschreven. Dat nadeel blijkt

nu in een voordeel te zijn gekeerd. De eerste geschiedenis van een oudere Gelderse stad, Zutphen, in 1989 gepubliceerd en toen nog experimenteel opgezet als een